

INTELECTUALI ROMÂNI DIN ARCUL INTRACARPATIC ÎN VIAȚA PUBLICĂ BĂNĂȚEANĂ ȘI ARĂDEANĂ

Dr. Ioan LĂCĂTUȘU, Prof. Vasile STANCU

Cuvinte cheie: intelectuali români, județele Covasna și Harghita, Banat

Key words: Romanian scholars, Covasna and Harghita Counties, Banat

Abstract

Throughout the last century, a series of Romanian scholars, some of whom being figures of national importance in the political, economic, scientific, cultural, artistic and spiritual fields, originating from the present Covasna and Harghita counties, worked, for a longer or shorter time, in the historic region of Banat. Depending on the role they played in the lives of the communities of Banat, we can identify three main groups: I. Bishops of Caransebeș and Lugoj; II. Members of the Colan family and their kindred, from Araci, Covasna county; III. Scholars from the Brețcu area of the former Trei Scaune county (present-day Covasna county). There are many more Romanians coming from the intra-Carpathian arch which, in time, studied and worked in Banat and the region of Arad. Even this small "sample", introduced through this study, shows that, despite the distance separating these two areas of Romania, many abiding connections have existed between their inhabitants, expressing the durability of Romanian permanence in the totality of the Romanian ethno-genesis area.

De-a lungul ultimului secol, o întreagă serie de intelectuali români, unii dintre aceștia ajunși personalități naționale ale vieții politice, economice, științifice, cultural-artistice și spirituale, originare din actualele județe Covasna și Harghita, și-au desfășurat activitatea, o perioadă mai mică sau mai mare a vieții, în regiunea istorică a Banatului sau în orașul și județul Arad. În funcție de rolul jucat de aceștia în viața comunităților bănățene și arădene, se disting trei grupuri principale: 1. *Episcopi ai Caransebeșului și Lugojului*; II. *Membri ai familiei Colan și rudele lor, din Araci, județul Covasna*; III. *Intelectuali din zona Brețcu, fostul județ Treiscaune (azi Covasna)*

I. Episcopi ai Caransebeșului și Lugojului

I.1. Elie Miron Cristea s-a născut la 18 iulie 1868, într-o familie de țărani toplinești „cu o personalitate surprinzătoare prin multilateralitatea preocupărilor și prin pasiunea cu care, în Transilvania, s-a implicat în epocă, fiind și el pe lângă ceilalți cunoscuți, unul din stâlpii ei. ... a ajuns la cele mai mari demnități la care putea aspira cineva în România, în vremea aceea: episcop, mitropolit primat, patriarh, regent și prim-ministru”¹. După absolvirea școlii primare la Toplița, a cursurilor liceale la Bistrița și Năsăud și a Institutului Teologic-Pedagogic din Sibiu, al cărui licențiat devine în 1890, își va continua studiile universitare la Facultatea de litere și filosofie din Budapesta, obținând titlul de doctor în științe, în mai 1895, cu teza „Viața și opera lui Mihai Eminescu”. Între anii 1895-

1902 este secretar al Arhiepiscopiei Sibiului, îndeplinind și funcția de redactor al publicației mitropolitane „Telegraful Român”, (ianuarie 1898- decembrie 1900), apoi între 1902-1909 de asesor eparhial (consilier) al Mitropolitului Ardealului, Ioan Mețianu.

Încă de pe băncile liceului nășăudean și al anilor de studenție, tânărul toplinețean va colabora la diverse publicații naționale: „Telegraful Român” de la Sibiu, „Familia” de la Oradea, „Revista Orăștiei”, „Gazeta Transilvaniei” de la Brașov, precum și „Dreptatea” de la Timișoara², ajungând în contact cu realitățile bănățene, care-l interesau, în primul rând, în scopul valorificării creației populare „din dorința de a conserva pentru viitorime și pentru istoria culturii românești aceste produse ale înțelepciunii populare”, după cum afirma mitropolitul Antonie Plămădeală, asigurând astfel „supraviețuirea neamului românesc”, aflat sub stăpânire străină „pornită pe față să-i deznăționalizeze pe români”³. Ajutat și de „membri ai Casinei române din Lugoj, care au transmis prin avocatul dr. George Adam, „sentințe, maxime și proverbe valoroase, multe necunoscute în părțile ardelene”, notează Elie Cristea în precuvântarea la lucrarea sa, a reușit să publice la Sibiu, în 1901, „colecția de Proverbe, maxime, asemănături și idiotisme colectate din graiul românilor din Transilvania și Ungaria”. Chiar și-n documentele rămase de la viitorul patriarh s-a găsit un manuscris, de 38 de pagini, datat 23 martie 1898, cu proverbe, intitulat „Cartea proverbiilor și a zicerilor culese de pe masa poganilor” din „Concordia Lugojului”, pus, probabil, la

dispoziția sa de același avocat din Lugoj⁴.

La 21 nov./4 dec. 1910 a fost ales, cu majoritatea voturilor Sinodului eparhial, episcop de Caransebeș. A fost confirmat de împărat la 16/29 aprilie 1910 și hirotonit, în Catedrala Mitropolitană de la Sibiu, la 3 mai în același an. La plecarea sa de la Sibiu la Caransebeș, pentru a fi instalat pe scaunul episcopal, protopopul de Săliște, dr. Ioan Lupaș, i-a urât profetic: „Să fii pentru Banat, ceea ce a fost Șaguna pentru Ardeal!”

Ca episcop de Caransebeș, Elie Miron Cristea s-a manifestat ca fiind „o personalitate complexă, un purtător de grijă al credincioșilor încredințați spre păstorie, un om al faptelor imediate cu o capacitate uriașă de a-i atrage și pe alții de partea sa. În momentele de cumpănă nu a dat dovadă de șovăieli, ci de curaj și maturitate. I-au fost și i-au rămas sfinte idealuri Biserica, Școala și Cultura Națională, o trinitate fără de care nu se poate explica adevărata iubire de neam”⁵. Decada episcopatului său la Caransebeș a fost total nefavorabilă unor mari înfăptuiri, a fost o perioadă de intensificare a prigoanei antiromânești, de aplicare a legii XXVII, din 1907, privind învățământul confesional și a desfășurării primului război mondial. Cu toate acestea, toți biografi viitorului patriarh au subliniat faptul că venirea și activitatea sa în eparhia Caransebeșului a însemnat un moment de revigorare în planul vieții materiale și spirituale a clerului ortodox bănățean și a păstoriților acestora, o reactivare și amplificare a mișcării culturale, o creștere a calității învățământului confesional fiind totodată considerat a fi și „salvatorul școalelor confesionale bănățene”. Actualul episcop al Caransebeșului, P.S. Lucian Mic, referindu-se la perioada păstoririi episcopului Miron Cristea, printre numeroasele realizări, amintea de crearea unui singur fond de pensii, al cărui statut l-a întocmit, cuprinzând oficialii Consistoriului, profesorii seminariali, protopopii tracțuali, văduvele și orfanii de preoți, statut al cărui scop principal era de a îmbunătăți situația materială a clerului și familiilor lor. Pe această linie, menționa și inițiativele de construire a caselor parohiale și asigurarea contra focului a edificiilor din comunele bisericesti care formează proprietatea Bisericii⁶. Totodată, a sprijinit lucrările de reparații a lăcașurilor de cult din Sacul, Dalboșeț, Buziași, Uzdin, Pătaș, Alimbunar, a construit noua biserică ortodoxă românească de la Vârșeț, a înființat biblioteci parohiale

pe care le-a dotat, pe propria cheltuială, cu cărți și broșuri religioase tipărite de tipografia eparhială pe care a modernizat-o și a dotat-o cu seturi noi de litere⁷. Episcopul Elie Miron Cristea „a oprit și desființarea Institutului Pedagogic și a înființat la 1910, fondul eparhial special pentru construirea seminarului episcopesc .... și a pus temelie, prin o fundațiune de 100.000 coroane, mitropoliei Banatului”⁸. În perioada păstoririi sale „a întreprins în peste 50 de localități vizite canonice, în 26 dintre acestea oficiind și Sfânta liturghie, îndemnând credincioșii a fi alături de biserica neamului, de școală, să cultive limba română și tradițiile străbune”. A sfințit izvorul „Balta caldă”, numit apoi „Izvorul Miron”, unde, în anul următor, a așezat piatra de temelie a viitoarei mănăstirii cu hramul „Sfântul Prooroc Ilie”⁹.

În domeniul școlii confesionale, „chestiunea cea mai arzătoare pentru el și sinodul său eparhial”, a întreprins eforturi deosebite pentru a apăra învățământul în limba română de aplicarea legii Apponyi. Încă din 1910 a reușit să repare și să adapteze, la condițiile pretinse de legile școlare, peste 60 de localuri de școală, pentru ca numărul lor să crească cu 90 în următorii patru ani, „iar celelalte edificii școlare încă au primit reparațiuni”¹⁰. Eforturile sale au fost îndreptate și spre perfecționarea cadrelor didactice cărora le-a pretins „ca atât învățătorii, cât și cateheții, să năzuiască a-și însuși o metodă de predare cât mai intuitivă, atât prin citirea de prelegeri de model, care apar în revistele noastre pedagogice, cât și mai ales prin participarea la conferințele și cursurile învățătoresci unde învățători cu practică țin asemenea prelegeri de model”¹¹. Însuși episcopul, cu diferite prilejuri, deschiderea noului an școlar, inaugurarea unor noi edificii școlare, cuvântări în biserică, oferea ca modele de comportare tineretului, mari personalități ale vieții publice bănățene. Pe lângă multe altele, un asemenea exemplu, îl constituie jubileul de 100 de ani de la înființarea Institutului Pedagogic din Arad. Modelul ales este primul director al acestei instituții de învățământ, preotul cărturar, profesorul și fabulistul Dimitrie Țichindeal, acel „gură de aur” al lui Eminescu, despre care afirmă că „Ciuchindeal a fost unul dintre cei mai de frunte bărbați bănățeni, care ne-a salvat biserica de sub ierarhia sârbească, a fost primul director al pedagogiei române din Arad, căruia românii bănățeni au să-i mulțumească [pentru] toată cultura lor, cum zice

marele istoric Papiu Ilarian"¹².

Pentru învățământul confesional izbucnirea Primului Război Mondial și apoi intrarea României în război împotriva Austro-Ungariei, a însemnat atât înrolarea în armata austro-ungară a învățătorilor și preoților, trimiterea lor pe fronturile din Italia și Galiția, transformarea edificiilor școlare în unități militare sau spitale de campanie, dar și arestarea și întemnițarea în lagăre, pentru activitatea cultural-națională anterioară, pentru spionaj în favoarea României sau pentru nesupunere față de instituțiile statului maghiar. Astfel, în anul 1917, din dieceza Caransebeșului erau înrolați în armată un „număr de 148 de învățători din totalul de 272”, iar de la Institutul Teologic „au fost încorporați aproape toți studenții din anii III și IV”¹³. Din rândurile celor arestați îi amintim pe Coriolan Buracu, Ion Măran, Martin Vernichescu, Emilian Novacovici, Ion Vidu și Damaschin Daicoviciu. De asemenea, a însemnat instituirea, pe cea mai mare parte a diecezei a „zonei culturale”, precedată de diminuarea numărului de ore predate în limba română, mărinde pe cele în limba maghiară, numirea profesorilor de către minister, controlul învățământului confesional de către comisari guvernamentali permanenți. Împotriva tuturor acestor măsuri, de la mitropolit la preotul rural, s-a manifestat o dârză rezistență, stimulată și prin viile proteste și petiții, adresate autorităților maghiare, de cei doi episcopi bănățeni, Elie Miron Cristea și Ioan I. Papp al Aradului, astfel că aplicarea măsurilor guvernamentale a devenit, în cea mai mare parte, formală¹⁴.

În plan cultural, activitatea lui Miron Cristea a vizat în mod special revitalizarea despărțămintelor și a agenturilor culturale ale ASTREI, înființarea unor noi agenturi în mediul rural (Iaz, Maciova, Peștere, Valea Boului - astăzi Păltiniș), activarea și înființarea de biblioteci populare, înmulțirea și diversificarea prelegerilor la sate, intensificarea colaborării dintre despărțăminte și celelalte societăți culturale din Caransebeș: Casina română și Reuniunea română de cântări și muzică¹⁵. S-a impulsionat activitatea „Reuniunii învățătorilor români ortodocși din dieceza Caransebeșului”, precum și a „Societății pentru Fondul de Teatru Român” care, în noiembrie 1913, și-au organizat adunările generale la Caransebeș, urmate de „o suită de spectacole teatrale ale trupei lui Victor Antonescu din București” care au prezentat în premieră în Banat „O noapte furtunoasă” și „Năpasta”¹⁶.

Sfârșitul Războiului îl găsește pe Miron Cristea pe baricadele luptei pentru Marea Unire. S-a implicat activ în formarea Consiliului Național Român și a Gărzilor Naționale din Caransebeș, în alegerea delegaților și organizarea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia. În urma hotărârii de la 1 Decembrie 1918, Miron Cristea va face parte din delegația care a prezentat Declarația Unirii regelui Ferdinand I, la București.

Ultima acțiune, în favoarea Banatului, de la înălțimea scaunului episcopal al Caransebeșului, a fost la deschiderea primului parlament ales al României Mari, în ziua de 5/18 decembrie 1919, când „*episcopul Caransebeșului, senatorul de drept Miron Cristea, va ridica cu vigoare problema unității naționale, istorice, social-economice, religioase, militare și teritoriale a Banatului, în speranța întreprinderii unor noi acțiuni viitoare, de diplomație românească, la Conferința de Pace, care să hotărască apartenența Banatului, de la Dunăre până la Mureș, României*”¹⁷. Peste câteva zile, la 18/31 decembrie 1919, va deveni mitropolit primat al României, apoi la 1 noiembrie 1925 patriarh, la 20 iulie 1927 regent iar la 10 februarie 1938 prim-ministru, funcție pe care o va deține până la sfârșitul vieții sale pământești, intervenit la 6 martie 1939.

I.2. Veniamin Nistor, s-a născut la 22 februarie 1886, în satul Arpătac, județul Trei Scaune (astăzi satul Araci, jud. Covasna), în familia preotului Dionisie Nistor și a soției sale, Elena, născută Stanciu. Studiile primare le începe în satul natal, în limba maghiară, însă le termină la Brașov în limba română, după care urmează cursurile renumitului gimnaziu brașovean „Andrei Șaguna”.

Preoția moștenită din tată în fiu încă mai facea trăinicia clerului, devenind o tradiție respectată de vlăstarele clerului român ardelean. Astfel, tânărul Virgil, urmând vocația tatălui său, „*urmează Academia Teologică Andreiană din Sibiu, pe care-o absolvă cu un strălucit succes, care-l determină pe mitropolitul Ioan Mețianu să îl recomande la ocuparea unui post duhovnicesc la Seminarul Nifon din București, în anul 1913*”¹⁸, unde se înscrie la Facultatea de Teologie, dar frecventând și cursurile de la Facultatea de Filosofie. La 9 iulie 1913, a fost hirotonit diacon celib și la 15 iulie, același an, presbiter, de mitropolitul Ardealului, Ioan Mețianu¹⁹. La declanșarea războiului este mobilizat în armata austro-ungară, unde timp de patru ani „*a funcționat*

ca preot-căpitan și referent spiritual al Armatei a VII-a". După Marea Unire va funcționa, pentru o scurtă perioadă de timp, în Consiliul Dirigent (guvernul Transilvaniei n.a.) „ca șef de serviciu la resortul cultelor (ministerul cultelor n.a.), apoi ca secretar consistorial și organizator al noi înființate episcopii a Clujului, până la 1 mai 1922, când a intrat în serviciul arhiepiscopiei Sibiului, tot ca secretar, mai apoi ca și consilier referent. Aici a aranjat și organizat arhiva arhiepiscopiei de la 1848 până la 1900, a administrat fundațiunea Dr. Ioan Mihu cu realități în valoare lei 10.000.000 aur, ... a organizat pelerinajul din septembrie 1925, cu 160 de pelerini, sub conducerea I.P.S. mitropolit Dr. Nicolae Bălan, la Ierusalim”²⁰.

În perioada sibiană va îndeplini și o serie de funcții onorifice: membru în Sinodul Eparhial și în Congresul Național Bisericesc al Mitropoliei; colaborator al publicațiilor „Revista Teologică”, „Telegraful Român”, „Lumea Sateilor” și „Revue de Transylvanie”²¹; membru în conducerea Reuniunii de Muzică „Gheorghe Dima”; membru în Comitetul secției Sibiu și casier central al Asociației clerului ortodox român „Andrei Șaguna”, calitate în care a inițiat, în 1932, „Fondul de ajutor preoțesc” și în 1935, a Căminului preoțesc de la Bazna, „ocupându-se personal de planurile, construirea și amenajarea cu tot confortul modern, încât să fie cel mai bine organizat Cămin din cele existente la această stațiune balneară”²². De asemenea, în perioada 1930-1936, a scris și publicat studiile: „Confesionalism politic”, „Să înceteze confesionalismul politic”, „Bugețul cultelor pe 1931”, „Biserica ortodoxă în bugetul cultelor pe 1930”, „Să se facă dreptate” și în limba franceză, „Culte minoritare și Biserica Ortodoxă Română în noul buget al României”²³.

În această perioadă va înainta și pe „fuscelele” scării ierarhice, fiind „hirotesit protopresbiter, la 28 mai 1926. La 7 aprilie 1940 a fost tuns întru monah la mănăstirea Căldărușani și apoi înaintat protosinel, iar la 17 iunie 1940 hirotesit arhimandrit. Marele colegiu electoral l-a ales, în 3 iunie 1941, cu 91 din 140 voturi, episcop al Caransebeșului. A fost hirotonit arhiepiscop la 8 iunie 1941, investit la 14 iunie 1941 și întronizat la 24 august 1941”²⁴.

P.S. Lucian, Episcopul Caransebeșului, deschizând lucrările Simpozionului Internațional „Taină și Mărturisire”, desfășurat în zilele de 2-4 mai 2011, la Caransebeș, dedicat și aniver-

sării a „70 de ani de la întronizarea episcopului-martir Veniamin Nistor în scaunul vlădicesc de la Caransebeș (1941-2011)”, caracteriza astfel perioada păstoririi sale: „În condițiile de război și schimbărilor politice care au urmat, păstoria sa a fost providențială pentru Caransebeș. Grijă pentru nevoile spirituale ale credincioșilor a fost o preocupare de căpetenie a vrednicului ierarh, toți contemporanii, preoți și credincioși, considerându-l un adevărat părinte sufletească. Pentru Episcopia Caransebeșului, ierarhul Veniamin Nistor a devenit un exemplu de dăruire și cucernicie, iar pentru suferințele îndurate la desființarea eparhiei, în anul 1949, va fi cinstit ca un martir al bisericii bănățene”²⁵. Despre rodnicia sa păstorie vorbesc fapte. Numai în primii patru ani și jumătate, Veniamin Nistor a „vestit cu zel cuvântul sfânt în cele peste 100 vizitațiuni canonice organizate și înfrumusețate cu sfințirea a 10 biserici, cu 36 liturghii arhieresti și cu patru pelerinaje la Sf. Mănăstiri ale eparhiei cu viață călugărească activă și sfințitoare. A stăruit cu îndelungă răbdare și cu învățătură dumnezeiască în 97 inspecțiuni de informare, în 6 conferințe preoțești, în 4 consfățuiri cu protopopii, în 3 cu catiheții școalelor secundare, în 10 pastorale țâșnite din suflet părintesc către suflet creștinesc, în circulare și instrucțiuni, pentru primenirea vieții religioase morale a poporului și pentru un apostolat creator al preoției”. Pentru a intensifica viața religioasă morală, printr-un misionarism activ, editează broșuri cu caracter religios, cărți de rugăciuni, o nouă revistă de zidire sufletească și de știință teologică „Altarul Banatului” (1 ianuarie 1944), alături de „Foaia Diecezană”, încurajează profesorii teologi de a elabora cărți și opere de valoare teologică, reorganizează viața duhovnicească a clerului monahal, înființează patru noi protopopiate la Bozovici, Teregova, Sacu și Reșița Montană²⁶. A pornit „ofensiva bunătații și a milei” creind Fondul pentru sprijinirea săracilor, pe lângă fiecare parohie, Fondul „Veniam Nistor” pentru ajutorarea preoților săraci și în suferință, a văduvelor și orfanilor de preoți, prin donarea întregii sale agoniseli (700.000 lei) timp de 20 de ani, de la Sibiu, a înființat Fondul pentru zidirea Academiei Teologice și Fondul de zidire a Catedralei din Caransebeș; a construit clădirea orfelinatului de la mănăstirea „Sf. Ilie de la Izvor”, menită să adăpostească 50 de orfane de război. A edificat schiturile de pe Muntele Mic și de pe Semenici, bisericile din Știnăpari, Jițini, Surduc, Scăluș și Copăcele, a

reparat și renovat numeroase biserici, printre care cea a mănăstirii Sf. Prooroc Ilie și a Lugojului, pe care a repictat-o, a strâns fonduri pentru a pune piatra de temelie a bisericilor de lemn din Poiana Mărului și Marila²⁷. Între scrierile sale din perioada caransebeșană se remarcă studiul, apărut în 1944, intitulat *„Chestiunea denatalității în Banat”*, care cuprinde propuneri concrete privind îmbunătățirea situației demografice, bazate pe realitățile constatate în comunele vizitate²⁸.

Contopirea episcopiei Caransebeșului cu Arhiepiscopia Timișoarei a dus la desființarea eparhiei și desființarea postului său. Bănuind de a fi sprijinit acțiunile partizanilor anticomuniști din Munții Banatului *„și-a trăit ultima parte a vieții sale la Alba Iulia, la Catedrala Încoronării (Reîntregirii), declarată mănăstire, cu hramul „Sfânta Treime” al cărei stareț a fost până la trecerea la cele veșnice, în 5 februarie 1963, fiind înmormântat la Schitul „Sf. Ioan Botezătorul” din Alba Iulia”*²⁹.

I.3. Alexandru Nicolescu, ierarh greco-catolic, episcop de Lugoj și mitropolit de Blaj, s-a născut la 6 iulie 1882, în comuna Tulgheș, județul Harghita, și a trecut la cele veșnice la 5 iunie 1941, în Blaj. Părinții și nașii făceau parte dintr-o puternică și recunoscută comunitate a negustorilor români din localitate, cu rosturi însemnate în derularea comerțului dintre Ardeal și Moldova, dar și în propășirea bisericii strămoșești, învățământului și culturii naționale (numele lor figurează printre membrii fondatori ai ASTREI, în 1861). A urmat școala primară în satul natal, gimnaziul la Reghin, iar liceul la Blaj. Remarcat de mitropolitul Victor Mihaly de Apșa, este trimis la Roma, la Colegiul „De Propaganda Fide”, unde a obținut doctoratul în Filozofie și Teologie (1904). După cum avea să-și amintească într-o „duioasă autobiografie”, scrisă la jubileul împlinirii a 25 de ani de preotie, în cei șase ani care au trecut *„ca un vis frumos, a parcurs domeniul vast al științelor filozofice, sorbind cu nesaț aceste științe, ce îți vrăjesc înaintea ochilor orizonturi nebănuite de frumuseți scilpitoare, nepieritoare, și-ți încântă auzul sufletesc cu armonia ideală ce se desprinde din sferele lor luminoase”*. A obținut titlul de doctor în filosofie (1900) și doctor în teologie (1904), dobândind o vastă cultură filosofică, teologică, literară și științifică. Revenind la Blaj, este hirotonit preot celibatar și numit funcționar în cancelaria mitropolită din Blaj (1904-1905), apoi profesor de teologie morală și pastorală și prefect de stu-

dii la Seminarul Teologic din Blaj (1905-1908 și 1909-1913), predând în același timp și la Școala normală din localitate. Încă de atunci a publicat diverse articole cu tematică teologică, literară și istorică în „Unirea”, „Românul” și în alte publicații, anticipând rodnică activitate publicistică de mai târziu³⁰.

În anii 1907-1909 este preot misionar în America, asumându-și *„nobila și bărbăteasca hotărâre de a se face apostolul și povătuitorul pe calea mântuirii credincioșilor români emigranți peste Atlantic”*. În 1908, îi apare la Cleveland, Ohio, lucrarea *Spicuri din trecutul bisericii răsăritene*. Reîntors acasă, și-a reluat activitatea de secretar mitropolitan (1913), canonic, apoi vicar general arhiepiscopesc (1916). În această calitate, în condițiile cunoscute ale Primului Război Mondial, vicarul Alexandru Nicolescu, după evacuarea Consistorului mitropolitan, a rămas la Blaj, având puteri depline de a purta de grijă intereselor materiale și spirituale ale credincioșilor. După istorica hotărâre de la 1 Decembrie 1918, de la Alba Iulia, Consiliul Dirigent, apreciind însemnătatea trimiterii unui „procurator” pe lângă Vatican și înțelegând *„serviciile eminente ce le-ar putea face în acele zile cauzei românești”*, l-a desemnat în această funcție pe Alexandru Nicolescu. Importantele servicii depuse, în interesul neamului și al bisericii, în cei doi ani petrecuți la Roma de teologul român, au fost unanim apreciate și evidențiate de documentele vremii. La reîntoarcerea în țară a fost numit „director spiritual” al mănăstirii de maici de la Obreja-Alba (1920), iar în iulie 1922, a fost instalat ca episcop de Lugoj, păstorind credincioșii greco-catolici din această eparhie până în mai 1935. După moartea Mitropolitului dr. Vasile Suciu, Alexandru Nicolescu a fost ales și confirmat Mitropolit al Blajului. La 5 iunie 1941, Mitropolitul Alexandru Nicolescu a trecut în eternitate, fiind așezat spre veșnică odihnă, cu toate onorurile cuvenite, în cavoul mitropoliților din Blaj³¹.

Fiind în primul rând *„omul acțiunii spirituale”*, fără a avea deci o predilecție deosebită pentru *„administrarea bisericească”*, tânărul episcop Alexandru Nicolescu își începe activitatea de ierarh, fixându-și un program cu obiective concrete izvorâte din prioritățile Bisericii greco-catolice din acea perioadă. În frumosul oraș bănățean, Vlădica Alexandru a muncit cu energie, impunându-se în fața credincioșilor și în peisajul vieții bisericești naționale. A efectuat vizite canonice în toate

parohiile, menținând un contact permanent cu clerul și credincioșii săi. „Avea la inimă” organizarea poporului în asociații, preocuparea pentru formarea clerului, tipărirea de presă bună („Sionul Românesc” este scris în mare măsură de el), construirea de noi biserici, capele, case parohiale și culturale. A restaurat catedrala din Lugoj, făcând din ea „o adevărată perlă de artă bizantină”. Distins orator, Alexandru Nicolescu intervine în „marile bătălii parlamentare pentru adoptarea celor mai importante legi ale țării”. A susținut „conferințe erudite și înflăcărâte în Senat, la Congresele Astrei și la Asociația Generală a Românilor Uniți”. Din conferințele destinate intelectualilor, s-au născut cele 11 studii apărute în „Biblioteca pentru clasa cultă”. Are o intensă activitate editorială; în perioada anilor 1905-1941, bibliografia Mitropolitului Alexandru Nicolescu cuprinde 293 de titluri³².

Este autorul lucrărilor: *Imperii*, Blaj, 1911; *Adevăruri eterne. Meditații, predici, conferințe, cuvântări ocazionale*, Blaj, 1915; *Teologia Morală vol.I. Principii*, Blaj, 1918; *Dumnezeu în natură*, Lugoj, 1923; *Natura*, Lugoj, 1925; *Stropi de rouă. Povește sufletești*, Lugoj, 1929; *Familia*, Lugoj, 1934; *Sfinții și animalele*, Blaj, 1939, și al traducerilor: *Predicile de advent, ale lui Bourdaloue, traduse din originalul francez*, Blaj, 1920; *Bruno Vercruysse, Noi meditații practice pe toate zilele anului (prelucrate din nou de Ioan Baptista Lohmann)*, Lugoj, 1927. A publicat alte peste 200 de studii și articole în „Unirea” și „Cultura Creștină” de la Blaj, „Răvașul”-Cluj, „Sionul Românesc”-Lugoj, „Observatorul”-Beiuș ș.a., discursuri, cuvântări pastorale.

Literatura: Gheorghe Comșa, *Istoria predicii la români*, București, 1921, p.258-264; *Necrolog*, în „Credința Creștină”, an. XXI, 1941, nr. 4-6, p.177-184; Iosif E. Naghiu, *Bibliografia mitropolitului Alexandru Nicolescu*, în „Credința Creștină”, an. XXII, 1942, nr. 4-6, p. 242-255; Silvestru Augustin Prunduș și Clemente Plăianu, *Catolicism și Ortodoxie românească. Scurt istoric al Bisericii unite*, Cluj-Napoca, 1994, p. 93-94; Nicolae Comșa și Teodor Seiceanu, *Dascălii Blajului*, București, 1994, p. 134³³.

La studiile și articolele cu tematică pastorală, religioasă, teologică, ce sunt preponderente, se adaugă cele pe teme culturale, științifice, sociale, istorice și naționale. A abordat cu iscusință și curaj, marile probleme ale societății românești interbelice. Nu lipsesc notele de călătorie, memorialistica, evocarea

întărilor, probleme de istorie națională și bisericească, aspecte ale creației literare, dar și probleme referitoare la familie, natalitate, moravuri, relații interconfesionale și repere ale vieții internaționale. A militat constant pentru promovarea și afirmarea valorilor naționale. A fost adeptul unui „naționalism luminat” și pragmatic. Impresionanta sa operă publicistică este elocventă în acest sens, inclusiv prin tonul „aspru și satiric” al unor materiale purtând semnătura sa, izvorât din dorința sinceră de îndreptare a unor racile morale. În drumul apostoliei sale și-a respectat „programul vieții de arhipăstor”, stabilit în 1922 la Lugoj. Ierarhul, „cu viață de capucin”, devenise o mare personalitate, un exemplu de „preot cu viață sfântă și multă știință”³⁴.

II. Membrii ai familiei Colan și rudele lor, din Araci, județul Covasna

Un loc distinct în rândul personalităților românești din Arcul Intracarpatic, îl ocupă cele născute în localitatea Araci, comuna Vâlcele, județul Covasna, iar în cadrul acestora, membrii familiei Colan. Această binecuvântată familie a dat neamului și culturii românești oameni de cinste, numeroși învățători, profesori, preoți, publiciști, medici, ingineri, economiști, arhitecți, cadre didactice universitare, cercetători științifici și alți meseriași, comercianți și funcționari. Trei dintre membrii acestei distinse familii românești și-au înscris numele în panteonul „nemuritorilor” neamului, în calitatea lor de membri ai Academiei Române: mitropolitul-cărturar Nicolae Colan (1893-1967), filologul Dimitrie Macrea (1907-1988), prof. univ. dr. ing. Horia Colan (n. 1926)³⁵. O parte dintre membrii familiei Colan, în secolul al XX-lea, au studiat sau au deținut diferite funcții publice în localități bănățene și arădene.

II.1. Gheorghe Colan s-a născut la 30 aprilie 1896, în Araci. Este fiul lui Nicolae și al Anei Colan (născută Nema). Tatăl său era, după cum ne spune viitorul mitropolit al Ardealului, Nicolae Colan (1957-1967), „fruntaș în sat, dar nu pentru avere, care era puțină, ci pentru mintea sa luminată și pentru o deosebită știință de carte”. Atât școala primară, din satul natal, cât și cea gimnazială de la Sfântu Gheorghe, le urmează în ungurește³⁶. Bătrânii satului și-l amintesc pe copilul Gheorghe, alături de frații săi, ca pe niște nelipsiți „actori” pe scena casei de cultură ce funcționa pe lângă biserica ortodoxă din sat și sta-

tornici participanți la toate manifestările tradiționale ce aveau loc cu ocazia sărbătorilor de Paște și de Crăciun. Provenind „*dintr-o familie săracă, fără nici o palmă de pământ sau alte mijloace de trai, a trecut munții, în România, stabilindu-se la Ploiești, unde avea un frate, Miron, care era calfă la o prăvălie ... pentru a-și putea face viața mai bună, lăsând la Araci restul familiei, într-o casă compusă dintr-o cameră și bucătărie*”³⁷. La Ploiești a venit în contact cu „Garda demnității naționale” și „Liga Culturală pentru unitatea românilor”, condusă de Nicolae Iorga, fiind „*unul dintre cei mai însuflețiți „activiști”, având în suflet și soarta românilor ardeleni*”³⁸. La declanșarea războiului de întregire națională, în 1916, s-a înrolat în armata română, la fel ca alți mulți ardeleni care trecuseră Carpații prin „vama cucului”, participând la luptele de la Mărășești, fiind decorat de cinci ori, între care și Ordinul „Bărbăție și Credință cu spade”, cel mai important acordat neofiterilor³⁹, terminând războiul cu gradul de plutonier. După terminarea războiului, se va căsători cu Elena, născută Rafiroiu, și-și va desăvârși studiile secundare la Sfântu Gheorghe și Sibiu. În anul școlar 1920/1921, a funcționat ca învățător în satul natal Araci, fiind împreună cu Iosif Rafiroiu și Eleonora Țânțărean dascălii care au reintrodus învățământul în limba română la școala din Araci, întrerupt în anul 1878, prin îngrădirile legilor discriminatorii din timpul regimului dualist austro-ungar⁴⁰.

În 1922, Gheorghe Colan urmează cursurile Școlii de notari comunali din Făgăraș, pe care le termină, ca și pe cele secundare, „cu distincție”. La 18 octombrie 1922, se angajează ca notar în comuna Boroșneul Mic, județul Trei Scaune, iar din anul următor va funcționa ca prim notar în renumita stațiune balneoclimaterică Covasna, unde s-a implicat cu inteligență și răspundere în problemele de fond ce vizau dezvoltarea edilitar urbanistică, valorificarea potențialului balnear, funcționarea instituțiilor bancare și de credit, dezvoltarea învățământului de stat, sprijinirea activității culturale desfășurate de despărțământul local ASTRA, devenind o figură cunoscută în lumea administrativ-juridică pe plan național. Sesizând rolul important al administrației de stat în buna funcționare a mecanismului social, Gheorghe Colan s-a preocupat constant de perfecționarea pregătirii sale profesionale. Între anii 1926-1929, pe când era prim notar în Covasna, a urmat cursurile Școlii Superioare de Științe de Stat din

București, luându-și licența în „științele de stat” (drept administrativ n.a.), cu lucrarea *Administrația comunală în România*. Recunoașterea pregătirii și meritelor sale profesionale se va realiza prin alegerea sa ca secretar și apoi ca președinte al Asociației Notarilor din județul Trei Scaune, iar la 7 decembrie 1929, la Congresul de la Sibiu, ca secretar general al Uniunii Notarilor din România, fiind confirmat, în iulie, anul următor, ca notar I la Covasna și apoi ca notar de stat, la 15 august 1931⁴¹.

Devenind o personalitate recunoscută pentru pregătirea sa teoretică și experiență în munca de administrație, în septembrie 1934, prin decizia Ministerului de Interne, va fi numit pretor la plasa Birchiș, județul Severin. Peste trei ani, în octombrie 1937, se va transfera în aceeași funcție, în plasa Sfânta Ana (Sântana), județul Arad, iar din 1938 va fi numit ca prim pretor, la plasa Cluj. După septembrie 1940, se refugiază, mai întâi la Arad, unde se va pune la dispoziția Prefecturii, apoi, pentru câteva luni, va funcționa în plasa Chișinău Criș, iar din aprilie 1941, la cerere, se va transfera în plasa Radna. În 1943 se pensionează medical și se mută la Timișoara. Întors la Cluj, în 1945, se va angaja la Banca Centrală și apoi la câteva întreprinderi. Și-a încheiat îndelungata sa activitate pusă în slujba binelui public ca funcționar la Institutul de Lingvistică al Academiei Române din Cluj. În toate împrejurările, acolo unde l-au chemat îndatoririle de serviciu și l-au purtat valurile vieții, s-a implicat cu responsabilitate și competență în treburile „cetății”. La Birchiș a inițiat „*o importantă acțiune pentru ridicarea economică și morală a populației și în special în contra descreșterii demografice*”⁴². Peste tot s-a îngrijit de sprijinirea învățământului și culturii, fiind decorat cu medalia „Răsplata muncii” pentru construcții școlare. A fost multă vreme un constant colaborator la revistele administrative. A trecut la cele veșnice, la 11 octombrie 1963, la vârsta de 67 de ani. De-a lungul vieții, a fost însoțit cu dragoste și devotament de soția sa, Elena, care i-a dăruit pe cei doi copii: Stela, soția cunoscutului filolog Dimitrie Macrea, și Horia, profesor universitar, dr. ing. la Cluj-Napoca, personalitate marcantă a științei românești contemporane, membru corespondent al Academiei Române⁴³.

II.2 Horla Colan s-a născut la 11 mai 1926, în localitatea Covasna, în familia prim notarului Gheorghe Colan și soției sale, Elena (fiica lui Gheorghe Rafiroiu și a Mariei, născu-

tă Cioflec, din Araci). Datorită deselor schimbări ale locului de muncă al tatălui (Covasna, Birchiș-Severin, Sântana-Arad, Cluj, Radna-Arad), tânărul Horia a urmat primele două clase ale școlii primare la Covasna-Voinești, iar clasele a III-a și a IV-a la Birchiș-Severin, aproape de Mureș și Săvârșin, la o școală pe care a apreciat-o ca fiind „neobișnuit de bună, care mi-a dat o pregătire corespunzătoare pentru liceul urmat la Arad (1936-1944), liceu ce poartă numele lui Moise Nicoară”⁴⁴. Încă de la acea fragedă vârstă, elevul Horia Colan, avea o notă de maturitate și independență, pusă în evidență, printre altele, și de faptul că s-a deplasat singur, de la Birchiș la Arad, pentru susținerea examenului de admitere. De menționat că timpul cursurilor liceale l-a petrecut la internat, unde era o disciplină de fier, ceea ce l-a fortificat și pregătit pentru înfruntarea greutăților viitoare. După terminarea liceului, în mod strălucit, urmează cursurile Școlii Politehnice din Timișoara. „Cu toate dificultățile specifice perioadei care urmează imediat războiului, la care s-a adăugat și procesul de transformare a societății cu evenimentele caracteristice, utilizându-și toată puterea de care dispunea, a reușit să obțină într-un mod demn de admirat titlul de inginer electromecanic, ... ajungând ca să fie remarcat și evidențiat de profesori și privit cu respect de către colegi”⁴⁵. În 1971, și-a susținut doctoratul. Din 1950 a fost cadru didactic universitar, la catedra de Tehnologia Metalelor, din cadrul Institutului Politehnic din Cluj, al cărui rector a ajuns, între anii 1990-1992. În 1991, devine și membru corespondent al Academiei Române, iar în 2009, membru plin. Activitatea sa științifică s-a concretizat în 236 de lucrări, din care 21 cărți didactice și de cercetare, în principal în domeniul metalurgiei pulberilor și asupra studiului metalelor. A colaborat la elaborarea volumului VIII al Istoriei Românilor, la capitolul „Învățământ, știință și tehnică”. A condus lucrări de doctorat, numeroase lucrări de cercetare științifică și a realizat șase invenții și inovații.

Activitatea sa este binecunoscută în țară și în străinătate, fiind membru în Comitetul român de istoria și filozofia științei, în Comitetul Asociației Oamenilor de Știință din România, în Comisia de știința metalelor a Academiei Române, în Consiliul Național al Asociației Generale a inginerilor din România, în Societatea franceză de metalurgie și materiale, în Societatea inginerilor din Franța, etc. Este membru al Academiei de Științe din New

York, membru în comitetele științifice ale unor prestigioase publicații de specialitate, naționale și internaționale. Este menționat în prestigioase dicționare de biografii din Chicago, Cambridge, Londra, Atena, București, ș.a. Este apreciat ca „un creator de școală în știința materialelor” și „cercetător prodigios în ale științei și tehnicii românești”. Prin participarea sa la peste 50 de congrese internaționale, a devenit un adevărat ambasador al științei românești în lume. Ca o recunoaștere a prodigioasei sale activități științifice a fost distins cu patru premii ale Ministerului Învățământului și Științei pentru cercetare științifică, a fost ales președinte și membru de onoare al multor societăți și asociații, a primit titlurile de Doctor Honoris Causa al Universității Tehnice „Gheorghe Asachi” din Iași și al Universității „Transilvania” din Brașov, Chevalier de L'Ordre des Palmas Academiques - Franța, „pentru servicii aduse culturii franceze”, Cavaler al Ordinului Național „Serviciul Credincios”, cetățean de onoare al municipiului Cluj-Napoca, membru de onoare al Ligii Cultural-Creștine „Andrei Șaguna”, din Sfântu Gheorghe și președinte de onoare al Despărțământului ASTRA Covasna-Harghita⁴⁶.

La renumitul liceu arădean, Horia Colan a făcut, într-o primă etapă, doar primele două clase, între anii 1936-1938, următoarele două, urmându-le la Seminarul Pedagogic Universitar, care era de fapt Liceul de Aplicație al Universității din Cluj, oraș în care tatăl său fusese numit prim-pretor. Va reveni la Liceul „Moise Nicoară” în septembrie 1940, după cedarea Clujului prin Dictatul de la Viena, unde va absolvi cursurile în 1944.

„De la Liceul „Moise Nicoară” am cele mai dragi amintiri ale tinereții”, declara într-un interviu, acordat în anul 2005, Horia Colan. Începutul său românesc a fost după Marea Unire, dar a avut tradiția de 260 de ani a primului gimnaziu din Arad (1745). Este situat în localul inaugurat în 1873, zidit pe locul bisericii eparhiale ortodoxe române, demolată în 1861. Între 1850-1919 a avut elevi români prin burse date de fundațiile Mocioni, Emil Gojdu, Elena Ghiba Birta, Teodor Pop. Dintre foștii elevi ai gimnaziului amintesc pe Moise Nicoară (1802), Mircea Stănescu, Ioan Slavici, Coriolan Brediceanu, Vasile Goldiș, Ioan Suci, Emil Monția, Sabin Manuillă, Corneliu Micloși, viitorii profesori Liviu Albu, Lazăr Nichi⁴⁷.

Dintre marii săi profesori, mentori care l-au format profesional și pentru viață, amintim

câțiva: Eduard Găvănescu și Nicolae Șoneriu – istorie, Ascaniu Crișan – directorul liceului timp de aproape trei decenii, un exemplu de ținută și integritate morală, de pregătire de excepție, vertical și uman, care considera catedra și școala nu profesie sau funcție, ci apostolat și misiune, Tiberiu Grozescu și N.N. Mihăileanu – matematică, Constantin Teodorescu – chimie și fizică, cel care și-a lăsat postul universitar din București ca să facă apostolat în domeniul fizicii și chimiei în Ardealul care, după Unire, avea nevoie de dascăli de cea mai înaltă competență și care a creat laboratoare care în multe privințe depășeau pe cele similare de la universitățile țării, Alecu Constantinescu – tatăl lui Paul Everac și Leontin Ghergariu – română, Antoniu Drăgulescu și Henri Michel – franceză, Nestor Blaga și Dumitru Iacob – științele naturale⁴⁸. Între primii profesori, în 1919, când liceul și-a deschis porțile, au fost Alexandru Stamatiad, Dimitrie Panaitescu-Perpessicius, Ion Dimitriu, Ascaniu Crișan, Constantin Teodorescu⁴⁹. Despre profesorii săi, academicianul Horia Colan, își amintea cu drag acum câțiva ani: *„La fiecare întâlnire cu colegii, aveam impresia că dintre profesori, mai aveam în față doar câteva coloane de marmură rămase în picioare într-o incintă de coloane doborâte ale acestui „templu al tinereții noastre”, cum spunea Ștefan-Augustin Doinaș. Dar, în același timp, priveam cu mândrie la monumentalul edificiu, înnoit continuu și întărit de alți eminenți profesori, însuflețit în fiecare an de noi generații de elevi. Acești oameni s-au dus. În sufletele noastre au lăsat însă o icoană pe care nimeni nu o poate lua înapoi și ea e parte scumpă din comoara pe care n-o arătam nimănui, dar care ne ajută să atingem scopuri care au fost și ale lor”. „Îmi amintesc și azi cu respect de profesorul Eduard Găvănescu, pe care l-am avut la Arad. Îi datorez mult... De câte ori ajung la Arad, merg la cimitir, cu un buchet de flori”⁵⁰.*

De fapt, liceul arădean devenise o adevărată universitate românească la granița de vest a României, dând țării peste 20 de membri ai Academiei Române. În această atmosferă de emulație culturală, personalitatea tânărului Horia Colan s-a modelat, prefigurând performanțele de excepție de mai târziu. În anii de liceu a fost președintele Societății de Matematică din școală, a colaborat la publicații științifice, de călătorii și de cuvinte încrucișate, s-a apropiat de cultura și știința franceză, ajutându-și profesorul, Henri

Michel, de la Misiunea Franceză din România, la buna funcționare a Bibliotecii Cercului Cultural Francez din Arad. Calitatea învățământului din liceul arădean, cunoștințele temeinice dobândite pe parcursul anilor de studiu și-au arătat roadele, începând cu rezultatele obținute la bacalaureat și admiterea la facultate, examene susținute în vara anului 1944, în condițiile excepționale ale stării de război în care se afla țara. Bacalaureatul a început la Arad, în luna iunie, dar datorită bombardamentelor, examenele s-au desfășurat la Miniș. S-au susținut câte 6 ore de examene pe zi, timp de patru zile, ceea ce a solicitat un efort deosebit din partea tinerilor absolvenți. În aceste condiții, cu atât mai meritorii sunt rezultatele obținute de Horia Colan, respectiv locul întâi, din 69 de absolvenți reușiți la bacalaureat. „Noi am fost, își amintește Horia Colan, cea de-a XXV-a promoție, în anul 1944, în care țara era ciuntită din mai multe părți, așa că, pentru tabloul de absolvire al secției științifice, eu alesesem cuvintele lui Pasteur în legătură cu rolul național și internațional al științei, care era plasat într-un contur rotund, firesc al țării: *„Dacă știința nu are patrie, omul de știință trebuie să aibă una și ei trebuie să-i închine rodul lucrărilor sale”*⁵¹.

La doar o săptămână după bacalaureat, a avut loc și admiterea la Politehnica din Timișoara. Pe atunci, în țară, funcționau doar Școlile Politehnice din București și Timișoara, iar admiterea, din cauza războiului, avea loc numai la acestea și la medicină. Înființată în anul 1920, Politehnica timișoreană își câștigase deja o tradiție, fiind recunoscută pentru corpul profesoral de elită, mulți dintre ei formați la prestigioase institute din Germania și alte țări europene, care au devenit, mai apoi, membri ai Academiei Române. Temeinicia învățământului arădean și-a spus din nou cuvântul. Din miile de candidați, proveniți din toată țara, au fost admiși la cele trei facultăți – Electromecanică, Construcții, Mine și Metalurgie, doar 135, pe locul întâi clasându-se premiantul liceului „Moise Nicoară”. Cu drag își amintește, academicianul de astăzi, și de mentorii săi universitari. *„Gândul mă duce cu recunoștință și la profesorii mei de la Școala Politehnică din Timișoara... Între marii profesori pe care i-am avut, amintesc pe Valeriu Alaci – analiză matematică, Ovidiu N. Tîno – geometrie analitică, Gh. Th. Gheorghiu – geometrie descriptivă, Constantin Sălceanu – fizică, Coloman Bakonyi – tehnologie, Mihail*

Ghermănescu – mecanică, Ștefan Nădășan – rezistență, Constantin Severineanu – organe de mașini, Lazăr Stoicescu și Ioan Vlădea – termodinamică, Plautius Andronescu – electrotehnică, Aurel Bărglăzan – mașini hidraulice, Marin Bănărescu – mașini termice, Remus Răduleț – mașini electrice, curenți slabi, Corneliu Micloși – centrale electrice, Ioan Zăgănescu – material rulant și alții.... Cinstind înaintașii, oamenii de știință, inginerii, profesorii, dovedim că-i merităm pe cei care cu o admirabilă clarviziune și perseverență, au luptat pentru crearea și dezvoltarea învățământului superior tehnic, pentru înființarea de laboratoare în cele mai vitrege condiții materiale, laboratoare despre care Pasteur spunea: „Lăcașuri sacre, înmulțiți-le și împodobiți-le, căci ele sunt templele viitorului”. Într-o epocă dramatică, atunci când țara era ingenuchiată, Nicolae Iorga spunea, în „Răspunsul la mesagiul”, rostit în ședința Camerei, din 14 decembrie 1916: „Dacă suntem ceva, nu suntem prin biruința strămoșilor noștri, ci suntem prin suferința lor. Toate puterile noastre nu sunt altceva decât jertfa lor, strânsă laolaltă și prefăcută în energie”. De aceea, gândul mă duce cu emoție la profesorii mei, a căror imagine mi-a rămas în suflet, din care mi-am hrănit munca pentru aceleași țeluri care au fost și ale lor”⁵².

Alături de amintirile din anii școlii, despre Banat și minunatele sale locuri, Horia Colan ne mai povestește: „... mi-au plăcut însă anecdotele despre oameni mari. Gustul mi-a venit la Castelul de la Bulci, o localitate situată vizavi de Vărădia și de Săvârșin, peste Mureș. Acolo era Castelul familiei Mocioni, o familie de macedoromâni pe linia Gojdu-Șaguna, unde un unchi al meu, Remus Rafiroiu, era administrator al domeniilor... Biblioteca familiei era una dintre cele mai remarcabile, iar „stăpânul” era Antoniu Mocioni de Foeni. Biblioteca aceea m-a cucerit cu totul, iar lecturile mele depășeau condiția de licean. Citeam, de pildă, memoriile lui Foch, notam într-un jurnal pe care îl păstrez și azi... O vreme, familia mea a locuit la Radna-Lipova. Mergeam la Mâșca, treceam la Ghioroc, petreceam câteva zile la culesul viilor. Trăiam într-o zonă foarte plăcută, foarte bogată, cu oameni bogați intelectual și moral...”⁵³.

Provenind, atât după tată, cât și după mamă, din satul Araci, Horia Colan avea legături de rudenie directă cu familiile Colan și Nema, după bunicii din partea tatălui, Rafiroiu

și Cioflec, după bunicii din partea mamei. Multe dintre vlăstarele acestor familii au avut poziții de frunte în viața publică arădeană sau bănățeană, îndeplinind funcții de publiciști, profesori, ingineri sau arhitecți, după cum urmează:

II.3 Remus Rafiroiu, inginer, născut în anul 1900, în Araci, județul Covasna. Urmează școala primară în Brașov, unde începe și liceul „Andrei Șaguna”. După sfârșitul războiului își termină studiile liceale și superioare la Timișoara. În anul 1923, este numit șeful secției silvice al domeniului Mocioni, iar în anul 1925, devine secretar personal și administrator general al Domeniului Mocioni. În această calitate, desfășoară o intensă activitate economică și culturală. Ca președintele al Societății culturale „A. Mocioni” a „lucrat la ridicarea nivelului intelectual al locuitorilor din nordul județului Severin, prin conferințe și serbări susținute la case de cultură și biblioteci”, fiind un sprijinitor constant al promovării culturii naționale. A fost membru în conducerea mai multor asociații economice, culturale și civice: administrator delegat al societăților „Arad-Brad” și „Mureșul”; membru în consiliile de administrație ale unor importante instituții economice și bancare: Banca „Victoria”, Camera de Comerț Arad, S.C. „Arad-Lipova”, S.C. „Gloria”; președinte al Societății de Vânătoare Arad și al Cooperativei „Rodica”; deputat în Adunarea eparhială a Episcopiei Aradului⁵⁴.

II.4 Iosif Rafiroiu, inginer, s-a născut în anul 1902, în Araci, județul Covasna. A urmat cursurile liceale la „Andrei Șaguna” din Brașov și „C. Diaconovici Loga” din Timișoara. După absolvirea Școlii Politehnice din Timișoara a ajuns un reputat specialist în domeniul minier, îndeplinind funcția de inginer-șef la Minele de aur ale statului. „Cunoscând viața grea din mină a venit în ajutorul lucrătorilor, fiind și un constant sprijinitor al școlii și bisericii lor”⁵⁵.

II.5 Silvestru Rafiroiu, arhitect, născut în anul 1903, în Araci, județul Covasna. A urmat cursurile liceale la „Andrei Șaguna” din Brașov și „C. Diaconovici Loga” din Timișoara, iar pe cele universitare la Academia Regală de Arhitectură din București, pe care le termină în anul 1928 „cu distincție”. Urmează stagii postuniversitare și excursii documentare la Constantinopol, Viena și Roma. Din anul 1929, până în 1933, funcționează ca arhitect al municipiului Arad, membru al Consistoriului eparhial. A proiectat numeroase biserici ortodoxe, în stil bizantin, și alte edificii publice „în

stil curat românesc" (așa cum sunt școlile primare din Bujac și Birchis). „*Toate bisericile ridicate după planurile sale sunt adevărate pietre de hotar ale ortodoxismului (Glogovăț, Seliște, Andrei Șaguna, Agriș, Arad, Șega, Gh. Sofronie)*”. Din anul 1936, a funcționat ca arhitect proiectant în Timișoara⁵⁶.

II.6 Gheorghe Rafiroiu (1907-1956), fiu al Araciului, a absolvit Facultatea de Litere și Filosofie din București. Profesor de istorie-geografie la Oradea, Salonta și Lugoj. Este autorul lucrărilor: *Mănăstirea din Peri* (1934), *Monografia localității Araci* (1938), *Dealul de Fier* (memorii din război, 1938)⁵⁷.

II.7 Constantin Cioflec (1880-1979), s-a născut în anul 1880, tot în Araci. A absolvit Facultatea de Litere și Filosofie și Facultatea de Drept ale Universității București. În perioada 1912-1919 este custode la Biblioteca Academiei Române din București. Din 1919, a funcționat ca profesor la Liceul "C. Diaconovici Loga" din Timișoara. „*Posedând o bogată cultură clasică și filosofică, s-a remarcat ca un distins membru al corpului didactic secundar din Timișoara*”⁵⁸.

II.8 Romulus Cioflec (1882-1955), profesor, scriitor. A absolvit școala normală în Câmpulung Muscel (seria Ion Mihalache) și Facultatea de Litere și Filosofie din București. Și-a început activitatea ca învățător în comuna Chiojdeanca (Prahova). În perioada 1911-1912, a fost prim-redactor al ziarului „Românul” din Arad. A fost apoi profesor la liceele „B.P. Hașdeu” și „Mihai Eminescu” din Chișinău, „Diaconovici Loga” din Timișoara (10 ani) și „Gheorghe Lazăr” din București. Este autorul mai multor volume de proză și teatru, dintre care: *Pe urmele Basarabiei*, *Cutreierând Spania*, *Sub soarele polar*, *Vârtejul*, *Boierul*, *Moarte cu bucluc* etc. A fost bun prieten cu Panait Istrati⁵⁹.

II.9 Virgil Cioflec (1876-1948), născut la 1886, în Araci, a absolvit Universitatea Iași, Facultatea de Drept. În anii 1911-1912, a fost redactor la ziarul „Românul” din Arad, apoi a activat ca secretar al Ligii Culturale pentru Unitatea Românilor din București. S-a afirmat ca scriitor, publicist, critic și colecționar de artă. A colaborat la „Tribuna” din Sibiu, la „Viața”, „Soarele”, „Pagini Literare” etc. A publicat „Epigrame”(1898), „Mălureni” (1916), și două volume, despre picturile lui Ștefan Luchian (1924) și Nicolae Grigorescu (1925). A donat Universității clujene „Pinacoteca Cioflec”, aflată astăzi la Muzeul de Artă din Cluj-Napoca⁶⁰.

II.10 Silvestru Cioflec (1889-1969), profesor de limba română și germană, născut la Araci în anul 1889. Urmează liceul la Brașov și Facultatea de Litere și Filosofie din București. În perioada 1918-1921 a fost profesor la Chișinău, apoi la Liceul „C. Diaconovici Loga” din Timișoara. Din anul 1929, a îndeplinit funcția de inspector șef al Regiunii Școlare Timișoara. „*Dotat cu un rar cult pentru dreptate, întreaga sa acțiune este colorată cu un puternic sentiment național, pe care îl manifestă chiar și pe vremea când se găsea pe băncile școlii primare*”⁶¹.

III. Intelctuali din zona Brețcu, fostul județ Treiscaune (azi Covasna)

III.1. Ghiță Popp

În localitatea Poiana Sărată, din fostul județ Treiscaune, situată azi în județul Bacău, s-a născut, la 3 ianuarie 1883, publicistul și omul politic, Ghiță Popp. Era fiul notarului comunal Gheorghe Popp și nepotul preotului Gheorghe Popp („Popa cel mare”), din Brețcu⁶².

A urmat școala primară confesională în comuna natală, liceul românesc din Brașov și apoi cursurile Facultății de Drept la Budapesta și Viena, obținând apoi titlul de doctor în drept la Universitatea din Cluj-Napoca. A intrat în politică „prin ziaristică”, publicând încă din vremea studenției, la terminarea studiilor, în anul 1906, angajându-se redactor la „Tribuna” din Arad, iar din 1912 la „Românul”, din același oraș (după fuziunea acestuia cu „Tribuna”). Alături de Octavian Goga și Octavian-Codru Tăslăuanu, Ghiță Popp „*duce o viguroasă campanie împotriva greșelilor de limbă și a regionalismelor ce abundau în scrisul epocii și a cultivat o limbă românească primestă*”.

Prin articolele sale, adesea nesemnate, sau semnate cu pseudonimul Gheorghe Pădure, Ghiță Popp a luat atitudine împotriva politicii de deznaționalizare și de apărare a celor două instituții fundamentale ale conservării și perpetuării neamului: biserica și școala. În amintirile sale, Onisifor Ghibu „*scoate în evidență extraordinara seriozitate și profesionalismul tânărului ziarist Ghiță Popp, corectitudinea morală și inflexibilitatea caracterului, acuratețea de diamant a idealurilor sale*”, dar și „*modestia exagerată care îl face să-și semneze decât arareori articolele*”. Pentru toate acestea, în studiile sale memorialistice, Ion Clopoțel îl situează pe Ghiță Popp „*printre vedetele ziaristilor din epocă*”. Alături de alți fruntași ai generației sale (Octavian Goga,

Ilarie Chendi, Ioan Lupaș, Onisifor Ghibu, Șt. O. Iosif, Ion Agârbiceanu, Tiberiu Bredicianu, Sextil Pușcariu, Octavian-C. Tăslăuanu ș.a.), face parte din gruparea "Tinerii oțeliți", care s-au impus în viața politică a românilor din monarhia austro-ungară, pentru implicarea lor activă în lupta națională⁶³.

În iulie 1914 trece în vechiul Regat, unde face propagandă susținută pentru intrarea României în război de partea aliaților. Face parte din grupul de ardeleni care semnează declarația publică de la 1915, prin care se cere intrarea imediată în război a României contra Austro-Ungariei. Toți semnarii sunt judecați în lipsă și condamnați la moarte. Împreună cu alți intelectuali ardeleni, între anii 1915-1916, editează, la București, seria a III-a a revistei „Tribuna”, în care militează cu curaj, demnitate și convingere pentru unirea Transilvaniei cu Patria Mamă. Se înscrie voluntar în războiul de întregire națională (1916-1917). În anul 1917, este trimis de guvernul român, împreună cu alți intelectuali ardeleni, la Kiev, unde scoate gazeta „România Mare” pentru a face propagandă unionistă între cei aproximativ 150.000 de prizonieri români proveniți din armata austro-ungară. În septembrie 1918, se află la Chișinău, unde colaborează la gazeta „România Nouă” a lui Onisifor Ghibu, dând o mână de ajutor fraților basarabeni, în zilele ce au urmat unirii cu Țara⁶⁴.

La 1 Decembrie 1918, participă la Adunarea Națională de la Alba Iulia, fiind membru în Comitetul de unire, ca și cenzor. Consiliul Dirigent îl trimite la Paris, pentru a contracara propaganda antiunionistă maghiară. Revenit în țară, în toamna anului 1919, este ales deputat în primul Parlament al României întregite. Până în 1938, este ales încă în opt legislaturi parlamentare. În 1931-1932, este subsecretar de stat la culte și minorități. După fuziunea Partidului Național Român cu Partidul Țărănesc, este secretar al PNȚ pentru Ardeal, iar după asasinarea lui Virgil Madgearu, în perioada 1941-1944, este secretar general al Partidului Național Țărănesc, unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai lui Iuliu Maniu.

În august 1944, Ghiță Popp împreună cu Lucrețiu Pătrășcanu, generalul de brigadă Dumitru Dămăceanu, prințul Barbu Știrbei, a participat la negocierile de la Moscova pentru semnarea armistițiului. La 4 noiembrie 1944, Ghiță Popp a fost numit secretar de stat la Departamentul Cultelor și Artelor, fiind nevoit să demisioneze din funcția de secretar gene-

ral al PNȚ. În data de 6 decembrie 1944, a fost numit ministru al Cultelor și Artelor în guvernul condus de generalul Nicolae Rădescu. A făcut parte din comitetul special creat în 1945, cu scopul de a clarifica problema definirii criminalilor de război, alături de dr. Petru Groza, Lucrețiu Pătrășcanu și G. Fotino. La alegerile din 1946, candidează la Someș, fiind arestat pentru două săptămâni. În 1948, este deținut la Văcărești, apoi la Aiud. După 11 ani de detenție, i se va fixa domiciliu obligatoriu la Lățești în Bărgan, unde va mai sta alți 4 ani. În anul 1962, după 15 ani de detenție va fi eliberat⁶⁵.

Despre activitatea lui Ghiță Popp, în revistele „Angvstia” și „Sangidava”, au apărut mai multe studii dintre care menționăm: Ioana Burlacu, *Omagiu lui Nicolae Titulescu, un memoriu inedit înaintat de Ghiță Popp*, în „Angvstia” nr. 2/1998, p.375; Cristina Dinu, *Un document autobiografic Ghiță Popp*, în „Angvstia” nr. 2/1998, p.379; Ioana Burlacu, *Basarabia în conștiința lui Ghiță Popp*, în „Angvstia”, nr. 3/1998, p.187, Ioana Burlacu, *Un memoriu inedit înaintat de Ghiță Popp Consiliului de Stat*, în „Angvstia”, nr. 3/1998, p.375, Cristian Dinu, *Un document autobiografic Ghiță Popp*, în „Angvstia”, nr. 3/1998, p. 379; Constantin Stan, *Ghiță Popp și semnarea armistițiului de la Moscova cu Națiunile Unite (12 septembrie 1944)*, în „Angvstia”, nr. 5/2000, p. 157; Ioan Lăcătușu, *Memoriile adresate de liderul țăranist Ghiță Popp conducătorilor comuniști, Gheorghe Gheorghiu Dej și Nicolae Ceaușescu, pentru redobândirea Basarabiei și a Bucovinei de Nord*, în „Sangidava”, nr. 3, 2009, p. 215-228. În anul 1998, la Editura Paideia, din București a apărut volumul *Ghiță Popp – un deținut politic în documentele serviciilor secrete*, ediție îngrijită de Șerban Madgearu.

În programul sesiunii de comunicări științifice „Ghiță Popp (1883-1971) – personalitate marcantă a vieții publice românești interbelice”, organizată la Sf. Gheorghe, în decembrie 1997, au fost prezentate următoarele comunicări: Eugenia Irina Crișan, Constantin I. Stan, *Activitatea lui Ghiță Popp pentru înfrățirea, consolidarea și apărarea României Mari*; Vasile Crișan, *Tineretea jurnalistică a lui Ghiță Popp la revista „Tribuna” din București (1915-1916)*; Dan Brudașcu, *Corespondența lui Ghiță Popp cu Octavian Goga*, Șerban Madgearu, *Ghiță Popp – o autobiografie și câteva mărturii*, Crișan Cristian, *Intervenția lui Ghiță Popp în Parlament, în problemele*

administrației de stat, Vasile-Mihai Câmpeanu, Din activitatea lui Ghiță Popp ca secretar de stat pe lângă Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor, Ciprian Vrânceanu, Poiana Sărată – satul natal a lui Ghiță Popp, Ioan Lăcătușu, Ghiță Popp – repere biografice ⁶⁶.

În toate etapele vieții sale, s-a bucurat de un mare prestigiu din partea celor care l-au cunoscut și a opiniei publice. Erau unanim recunoscute calitățile sale precum: erudiția, cinstea, seriozitatea, optimismul, verticalitatea morală. Marele om politic, Iuliu Maniu, declara, la procesul intentat frunțașilor țărăniști, despre Ghiță Popp că *"Este un om de erudiție excepțională, de o profundă judecată și un temperament cald (...), este un om de încredere desăvârșită (...) unul din consilierii mei cei mai apropiați"*. La rândul său, cunoscutul profesor și om de cultură, Onisifor Ghibu, remarcă într-o scrisoare expediată din Sibiu, la 5 noiembrie 1967, profesorului Paul Țurcanu aflat în Sighișoara, modestia, altruismul, talentul deosebit al marelui ziarist trecut în neființă: *"Din parte-mi țin să-ți împărtășesc, aici, convingerea mea că Ghiță Popp a fost unul din puținii mari gazetari români, care au avut un singur cusur mare, acela de a fi pătimit de o modestie exagerată"*. Autorul scrisorii evidențiază opera publicistică deosebită a lui Ghiță Popp, socotindu-l *"un ziarist român de proporții internaționale"*. Ghibu își exprima speranța că *"Se va găsi cândva, cineva, care să dezgrote din uitare nemeritată pe acest strașnic exemplar de român și de om. Eu îl deplâng ca pe unul din foarte puținii prieteni pe care i-am avut în lunga mea viață"* ⁶⁷.

III.2. Constantin C. Dimian, preot. S-a născut în anul 1876, în comuna Brețcu (azi în județul Covasna), ca fiu al preotului: cu același nume și al Paraschivei Dimian, născută Rențea. Familia Dimian era cunoscută în zonă prin lupta pentru apărarea intereselor naționale ale poporului român. Tatăl său, protopopul Constantin Dimian, a deținut funcția de protopresbiter de Treiscaune, în perioada anilor 1903-1920⁶⁸.

Constantin Dimian-junior urmează școala primară în satul natal, apoi cursurile Gimnaziului românesc din Brașov, pe care le termină în anul 1896, și pe cele ale Facultății de Teologie din București, în 1906, numărându-se la această facultate printre cei mai buni studenți. Teza de licență, deosebit de apreciată la vremea respectivă, cu titlul *"Împrejurările în cari a luat început literatura bisericească în limba română"*, a fost publi-

cată în anul 1906, la tipografia Speranța, din București⁶⁹.

Pregătirea sa teoretică solidă, cât și renumele familiei Dimian, au facilitat încadrarea tânărului teolog în rândul personalului Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din Sibiu, în perioada anilor 1906-1908. Pe atunci, tânărul Dimian era colaborator al *"Telegrafului Român"* și al altor publicații în limba română din Transilvania. Nu cunoaștem motivele care l-au determinat pe tânărul teolog Constantin Dimian să opteze pentru serviciu în îndepărtata comună Petrovasâla (pe atunci Român-Petre, azi Vladimirovac), din Banat. În tot cazul, acesta a fost primit la postul de capelan la Petrovasâla, împreună cu Ștefan Șperchez, după ce a fost hirotonit de către episcopul Aradului, Ioan Ignatie Papp, la 7 septembrie 1908, în perioada în care scaunul Episcopal de la Caransebeș a fost vacant. Instalarea la postul de capelan a celor doi tineri teologi la Petrovasâla a avut loc pe data de 8 noiembrie 1908⁷⁰.

Noul capelan avea datoria să *"solvească la cassa diecesană în favorul fondului pentru ajutorarea văduvelor și orfanilor rămași după preoți, taxele precise, anume: taxa fundamentală 100 coroane și taxa anuală 15 coroane"*. Capelanul Dimian, om deosebit de energic, joacă un rol important în toate domeniile vieții sociale la Petrovasâla, dar și mai larg. Credincioșii îi ziceau *"popa Costa"*. Este foarte activ în viața politică a românilor din zonă. În ciuda neplăcerilor pe care le-a întâmpinat, este ferm hotărât să participe în continuare la lupta pentru realizarea drepturilor naționale ale românilor bănățeni. În momentele de sfârșit ale Primului Război Mondial (noiembrie 1918), Constantin Dimian participă la evenimentele care au avut loc ca urmare a destrămării monarhiei dualiste. Astfel, pe data de 13/26 noiembrie 1918, este prezent la Alibunar, unde are loc adunarea pentru alegerea deputaților români care vor participa la Marea Adunare de la Alba Iulia⁷¹.

În urma încadrării părții vestice a Banatului în Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor, în ciuda plecării majorității intelectualilor români în România, Constantin C. Dimian rămâne la Petrovasâla, jucând în perioada interbelică un rol însemnat în viața confesională, politică, economică și culturală a românilor din Banatul Iugoslav. Începând cu anul 1923, face parte din conducerea Partidului Român din Regatul S.C.S. Pe lângă faptul că s-a ocupat cu afaceri politice, preotul Dimian a jucat un

rol activ și în alte sfere de activitate a localității Petrovasâla. Astfel, după plecarea preotului Ioanichie Neagoe în România, Dimian devine pentru câțiva ani directorul executiv al Institutului de credit și economii „Steaua” din Petrovasâla. Nu în ultimul rând, Dimian participă cu succes și la organizarea vieții culturale la Petrovasâla, dar și la nivel de minoritate. Pe lângă meritul său la înființarea fanfarei „Doina” din Petrovasâla (1928), amintim și angajarea sa la organizarea unei biblioteci sătești. Aceasta a luat naștere datorită donațiilor de carte făcute de Biblioteca centrală „I.G. Bibicescu” din Turnu-Severin, care, de fapt, au fost făcute tuturor localităților cu populație românească din Banatul Iugoslav⁷².

Ca preot, a fost foarte apreciat în sat și în afara acestuia. A fost președintele Comitetului parohial din Petrovasâla. După moartea lui Ioanichie Neagoe la Timișoara, în anul 1931, Dimian devine în sfârșit paroh la Petrovasâla, până atunci deținând funcția de capelan, cu toate că practic avea atribuțiile de paroh încă din momentul plecării lui Neagoe în România (1920).

Dr. Mircea Măran, din Vârșeț, Serbia, în studiul său *„Personalități ardelene în localitățile Banatului Sârbesc”*, menționează câteva contribuții ale preotului Dimian la dezvoltarea vieții minoritare românești din Banatul Iugoslav: este membru al redacției săptămânalului „Nădejdea” din Vârșeț, participă la înființarea „Asociației corurilor și fanfarelor române din Banatul Iugoslav”, în 1931. Asociația încadra corurile și fanfarele românești din Banatul Iugoslav, avându-l ca președinte pe preotul Ioan Mităr din Straja, iar ca vicepreședinte, pe preotul Constantin Dimian. O altă asociație românească, de data aceasta cu caracter confesional, a fost înființată la sfârșitul anului 1931. Este vorba de „Asociația clerului ortodox român din Banatul iugoslav”, preotul Dimian deținând funcția de casier. Ca publicist, în perioada interbelică, a cola-

borat la săptămânalul „Graiul românesc” din Panciova⁷³.

De o deosebită valoare istorică este manuscrisul lui Constantin C. Dimian – o mică cronică a localității Petrovasâla, pe care acest preot a scris-o pe paginile goale ale „Evangheliei...”, editate la București în anul 1895, și care se găsește în Arhiva Parohială din Petrovasâla. Cronică respectivă, intitulată „*Pro memoria*”, aduce informații prețioase despre trecutul acestei localități, cuprinzând perioada anilor 1916-1955, dar în primul rând, este o mărturie a modului de gândire a unui preot ortodox român în condițiile vitrege provocate de frământările de care a fost cuprinsă societatea bănățeană în perioada interbelică, în anii celui de-al Doilea Război Mondial și în primii ani postbelici⁷⁴.

În anul 1953, după aproape jumătate de secol de serviciu, Constantin Dimian se pensionează. Ultima dată slujește la sfânta liturghie pe data de 29 ianuarie 1956, la vârsta de 80 de ani. La 1 februarie 1956 părăsește Petrovasâla și trece în România. Se stinge din viață pe data de 5 iunie 1959 în localitatea Băcești, județul Vaslui. Descendent dintr-o marcantă familie de pe meleagurile ardelene, Constantin C. Dimian, prin activitatea sa pe tărâmul culturii și al credinței strămoșești, se numără printre personalitățile de seamă ale românilor din Banatul Sârbesc în prima jumătate a secolului al XX-lea⁷⁵.

Desigur, sunt mult mai mulți români, originari din Arcul Intracarpatic care, în decursul timpului, au studiat și activat în Banat și ținutul Aradului. Chiar și acest mic „eșantion”, prezentat în studiul de față, ne arată că, în pofida distanței ce desparte cele două zone ale României, între locuitorii acestora au existat numeroase și statornice legături care au constituit și constituie trănicia dăinuirii românești în totalitatea spațiului etnogenezei românești.

Note

1. Antonie Plămădeală, *Românii din Transilvania sub teroarea regimului dualist austro-ungar, După documente, acte și corespondențe rămase de la Elie Miron Cristea*, Sibiu, 1986, p. 5;
2. Preot Ionel Popescu, Prof. Constantin Brătescu, *Patriarhul Miron Cristea, ierarh providențial al națiunii române, Cuvântări*, Editura Învierii, Timișoara, 2009, p. 22;
3. *Ibidem*, p. 23;
4. *Ibidem*, p. 23-24;
5. *Ibidem*, p. 31;
6. Lucian, Episcopul Caransebeșului, *Organizarea administrativ-bisericească a eparhiei Caransebeșului după instalarea episcopului Miron Cristea*, în „Credință și mărturisire”, Editura Episcopiei Caransebeșului, 2010, p. 14-15;
7. Ilie Șandru, *Patriarhul Miron Cristea*, Editura Grai Românesc a Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei, Miercurea Ciuc, 2008, p. 147;
8. Dr. Cornel Comeanu, *Arhiereul nostru*, în „Altarul Banatului”, Anul III, ianuarie- iunie 1946, nr. 1-6, p. XXII;
9. Ilie Șandru, *op.cit.*, p. 147;
10. Preot Ionel Popescu, Prof. Constantin Brătescu, *op.cit.*, p. 42;
11. *Ibidem*, p.43;
12. Ilie Șandru, *op.cit.*, p. 149;
13. Preot Ionel Popescu, Prof. Constantin Brătescu, *op.cit.*, p. 45;
14. *Ibidem*, p. 44;
15. *Ibidem*, p. 56;
16. *Ibidem*, p. 52;
17. Dr. Ioan Lăcătușu, prof. Vasile Stancu, *Episcopul Caransebeșului Miron Cristea – apărător al unității Banatului (1918-1920)*, în „Credință și Mărturisire”, Editura Episcopiei Caransebeșului, 2010, p. 434;
18. *** P.S.Sa Episcopul Veniamin Nistor al Caransebeșului la 60 de ani, în „Altarul Banatului”, Anul III, ian-iun 1946, p. LXXVI;
19. Ioan Lăcătușu, *Personalități din Covasna și Harghita*, Ed. Carpatica, Cluj-Napoca, 1998, p. 101;
20. Dr. Cornel Comeanu, *op.cit.*, p. XXX;
21. *Ibidem*, p. XXX;
22. E. Cioran, *În semn de recunoștință*, în „Altarul Banatului”, p. XLVI;
23. Dr. Cornel Comeanu, *op.cit.*, p. XXIX;
24. *Ibidem*, p. XXX;
25. P.S.Lucian, episcopul Caransebeșului, *Întronizarea episcopului Veniamin Nistor la Caransebes*, în „Credință și mărturisire”, Editura Episcopiei Caransebeșului, 2011, p.10;
26. Dr. Cornel Comeanu, *op.cit.*, p. XXVI-XXVII;
27. Icon. Stavr. R.G. Ancușă, *Vrednic este...*, în „Altarul Banatului”, p. XVII;
28. Dr. Cornel Comeanu, *op.cit.*, p. XXVII;
29. Ioan Lăcătușu, *op.cit.*, p. 104;
30. Ioan Lăcătușu, *Personalități din Covasna și Harghita*, Editura Carpatica, Cluj-Napoca, 1998, p.85-86
31. Ioan Lăcătușu, *op.cit.*, p. 86
32. *Ibidem*, p. 87
33. Mircea Păcurariu, *Dicționarul reologilor români*, Editura Univers enciclopedic, București, 1996, 310-311
34. Ioan Lăcătușu, *op.cit.*, p. 88
35. Ioan Lăcătușu, *Genealogia familiei Colan*, mms, Sf. Gheorghe, 2011, p. 15
36. Constantin Mustăță, *Zăbovind printre cuvinte încrucișate*, în „Omagiu Horia Colan la 80 de ani”, coordonator Ioan Lăcătușu, Editura Eurocarpatica, Sfântu Gheorghe, 2006, p. 135;
37. *Ibidem*, p. 134;
38. *Ibidem*, p. 135;
39. *Ibidem*, p.136;
40. Ioan Lăcătușu, *Personalități din Covasna și Harghita*, Ed. Carpatica, Cluj-Napoca, 1998, p. 53;
41. *Ibidem*, p. 54;
42. *Ibidem*, p. 55;
43. *Ibidem*, p. 56;
44. Cristian Colceriu, Delia Kuciatovski, *Academician Horia Colan, creație și experiment într-o viziune istorică a științei*, în „Personalități clujene contemporane”, Ed. Limes, Cluj-Napoca, 2005, p. 52;
45. Acad. Toma Dordea, *Profesorul Horia Colan la vârsta înțelepciunii*, în „Omagiu Horia Colan la 80 de ani”, p. 25;
46. Ioan Lăcătușu, *O viață pusă în slujba învățământului și cercetării științifice românești și a valorificării tradițiilor acestora, în țară și în străinătate*, în „Omagiu Horia Colan la 80 de ani”, p. 103
47. Cristian Colceriu, Delia Kudatovski, *op.cit.*, p. 49;
48. Prof. univ. dr. ing. Mircea Bejan, *O personalitate a științei, tehnicii și ingineriei românești – academicianul Horia Colan la 80 de ani*, în „Omagiu Horia Colan la 80 de ani”, p. 97;
49. Cristian Colceriu, Delia Kuceatovski, *op.cit.*, p. 50;
50. Constantin Mustăță, *Urcuș spre Academia Română*, în „Omagiu Horia Colan la 80 de ani”, p. 138;
51. *Ibidem*, p. 54;
52. *Ibidem*, p. 55-56;
53. Constantin Mustăță, *Bacalaureat la ... două adrese: Arad și Miniș!*, în „Omagiu Horia Colan la 80 de ani”, p. 131-132;
54. G.G. Rafiroiu, *Din Ținutul Săcuizat. Araci. Județul Treiscaune*, Salonta, 1938, p. 109-110
55. G.G. Rafiroiu, *op.cit.*, p. 110-11
56. *Ibidem*, p. 111
57. Ioan Lăcătușu, *Personalități din Covasna și Harghita*, Ed. Carpatica, Cluj-Napoca, 1998, p. 133
58. G.G. Rafiroiu, *op.cit.*, p. 96 -97
59. Ioan Lăcătușu, *Personalități din Covasna și Harghita*, Ed. Carpatica, Cluj-Napoca, 1998, p. 47; Prof. dr. Luminița Cornea, *Familiiile Teculescu și Cioflec*, în „Familia română”, An 12, nr. 4 (43), p. 57-59
60. G.G. Rafiroiu, *op.cit.*, p. 105
61. *Ibidem*, p. 107
62. Principalele date monografice despre localitate sunt cuprinse în volumul *Poiana Sărată de la Oituz. Tragedia unui sat*, de Dorinel Ichim, Editura Casa Scriitorilor, Bacău, 2007
63. Ioan Lăcătușu, *Personalități din Covasna și Harghita*, Editura Carpatica, Cluj-Napoca, 1998, p. 117-123
64. Ioan Lăcătușu, *op.cit.*, p. 118
65. *Ibidem*, p. 119
66. Arhiva Centrului Eclicziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, nr. 110/1997.
67. Ioan Lăcătușu, *Personalități din Covasna și Harghita*, Cluj-Napoca, 1998, p. 120
68. *Ibidem*, p.82
69. Luminița Cornea, *Prinos adus Bisericii și Neamului*

Românesc: Teza de licență a preotului Constantin C. Dimian, www.crestinortodox.ro

70. N. Pența, *Monografia comunei Roman-Petre (Petrovosello) 1808-1908*, Oravița, 1911, p. 107, Appud, Mircea Măran, *Personalități ardeleni în localitățile Banatului sârbesc*, mms, Sf. Gheorghe, 2010, p. 2

71. V.M. Zaberca, *Românii din Banatul iugoslav și Marea Unire*, Timișoara 1995, p. 106-107, Appud, Mircea Măran, *Personalități ardeleni în localitățile Banatului sârbesc*, mms, Sf. Gheorghe, 2010, p. 3

72. N. Chipurici, *Românii din afara României (Documente)*, Editura "Lumina", România, 1995, p. 88, Appud, Mircea Măran, *Personalități ardeleni în localitățile Banatului sârbesc*, mms, Sf. Gheorghe, 2010, p. 4

73. Mircea Măran, *Personalități ardeleni în localitățile Banatului sârbesc*, mms, Sf. Gheorghe, 2010, p. 5

74. *Ibidem*, p. 6

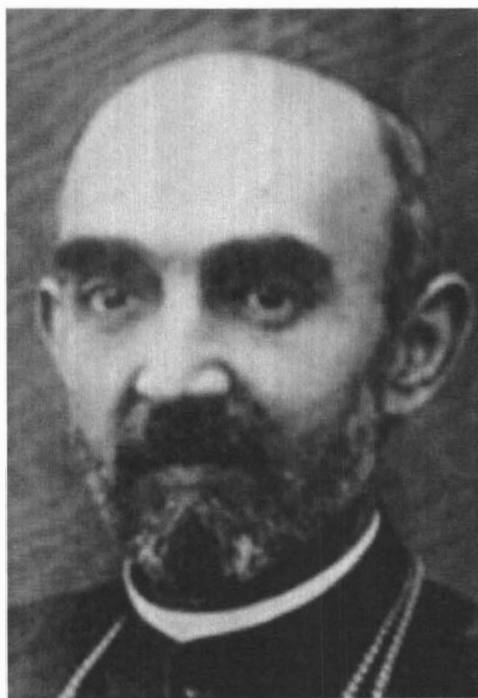
75. *Ibidem*, p.7

Patriarhul Miron Cristea (1868-1939), născut în Toplița (județul Harghita), membru al Academiei Române, prim-ministru al României (1938-1939)

Episcopul Veniamin Nistor (1886-1963), născut în Araci (județul Covasna), episcop al Caransebeșului (1940-1948)

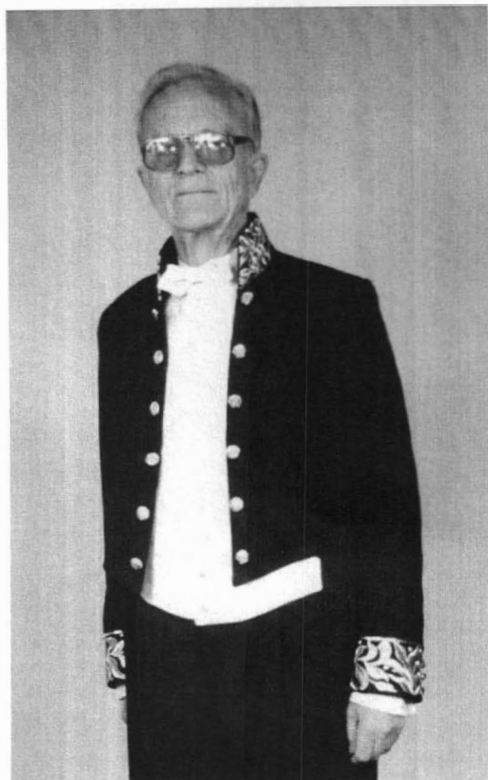
Mitropolitul Alexandru Nicolescu (1882-1941), născut în Tulgheș (județul Harghita), mitropolit al Blajului (1936-1941)

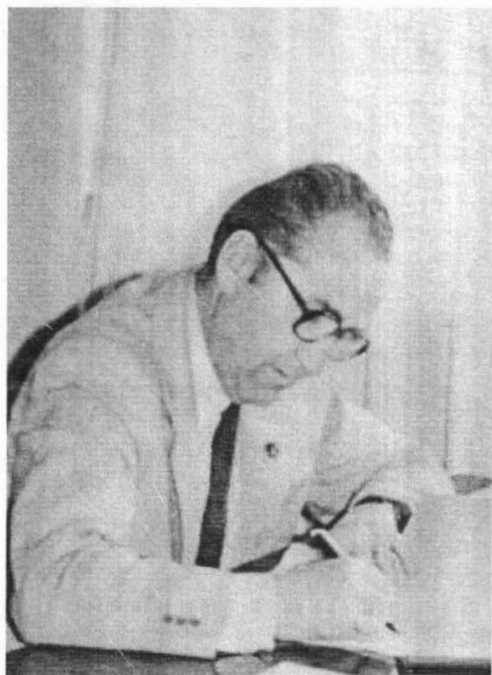
Ghiță Popp (1883-1967), născut în Poiana Sărată (fostul județ Trei Scaune), scriitor, publicist, fost ministru

Gheorghe Colan (1896-1963),
născut în Araci (județul Covasna),
jurist, notar și prim-pretor în Cluj-Napoca

Horia Colan, născut în 1926, în orașul Covasna,
rector al Universității Tehnice Cluj-Napoca,
membru al Academiei Române

Mihai Rafiroiu (1931-1983),
prof. univ. dr. ing., Timișoara

Familia Gheorghe și Elena Colan,
cu Stela și Horia

Romulus Cioflec (1882-1955),
născut în Araci (județul Covasna),
profesor, scriitor

Constantin Cioflec (1880-1979),
născut în Araci (județul Covasna),
profesor în Timișoara

Silvestru Cioflec (1889-1969),
născut în Araci (județul Covasna),
profesor în Timișoara

Protopop Constantin Dimian (1876-1959),
născut în Brețcu (județul Covasna),
protopop în Banatul sârbesc (1908-1956)

Gheorghe Rafiroiu (1907-1956),
autorul monografiei localității Araci,
profesor

Silvestru Rafiroiu (1903-1961),
născut în Araci (județul Covasna)
arhitect în Timișoara

Remus Rafiroiu (1900-1991),
născut în Araci (județul Covasna),
inginer în Arad

Iosif Rafiroiu (1902-1989),
născut în Araci (județul Covasna),
inginer în Cluj-Napoca